

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/97/97-105>

Nəzrin Əkbərli
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
magistrant
akbarlinazrin2001@gmail.com

MÜXTƏLİF DƏYİŞƏNLƏRİN İNKLÜZİV TƏHSİLƏ OLAN MÜNASİBƏTƏ TƏSİRİNİN AZƏRBAYCAN KONTEKSTİNDƏ TƏHLİLİ

Xülasə

Azərbaycanda inklüziv təhsil məsələsinə dair hələ də fikir müxtəlifliyi mövcuddur. Bir çox insan bu anlayışın tam mənasını dərk etmir. Bu da hətta bəzən onların inklüziv təhsil yanaşmasına qarşı çıxmasına gətirib çıxarır. Yaradılan istənilən yeni yanaşmanın effektivliyi həm də cəmiyyətin ona necə münasibət göstərməsindən də asılıdır. Bu səbəbdən məqalədə Azərbaycan kontekstində cəmiyyət üzvlərinin inklüziv təhsilə münasibəti araşdırılmış və məsələ ilə bağlı araşdırmaların nəticələri öz əksini tapmışdır. Belə ki, məqalədə cəmiyyətin sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlara baxışı və bu baxışa təsir edən amillər müxtəlif dəyişənlərdən – cins, yaş, təhsil səviyyəsi, ailə vəziyyəti və s. kimi dəyişənlərdən asılı olaraq araşdırılıb təhlil olunmuşdur. Məqalədə cəmiyyətin müxtəlif üzvlərindən alınan cavablar T testi vasitəsilə təhlil olunmuş, dəyişənlər arasındakı asılılıq isə korrelyasiya əmsallarının köməyi ilə müəyyən edilmişdir. Məlumat toplama metodu kimi anket sorğularından istifadə olunmuşdur.

Açar sözlər: inklüziya, inklüziv təhsil, münasibət, sağlamlıq imkanı məhdud uşaqlar, cəmiyyət

Nazrin Akbarli
Azerbaijan State Pedagogical University
master student
akbarlinazrin2001@gmail.com

Analysis of the effect of different variables on the attitude towards inclusive education in the context of Azerbaijan

Abstract

There is still diversity of opinion on the issue of inclusive education in Azerbaijan. Many people do not understand the full meaning of this concept. This sometimes even leads them to oppose the approach of inclusive education. The effectiveness of any new approach that is created also depends on how society reacts to it. For this reason, the article examines the attitude of society members to inclusive education in the context of Azerbaijan and reflects the results of the research on the issue. Thus, in the article, the society's view of children with limited health opportunities and the factors affecting this view were examined and analyzed depending on various variables - gender, age, education level, family status, etc. In the article, the answers received from different members of the society were analyzed using T-test, and the dependence between variables was determined with the help of correlation coefficients. Questionnaires were used as a data collection method.

Keywords: inclusion, inclusive education, attitude, children with limited health opportunities, society

Giriş

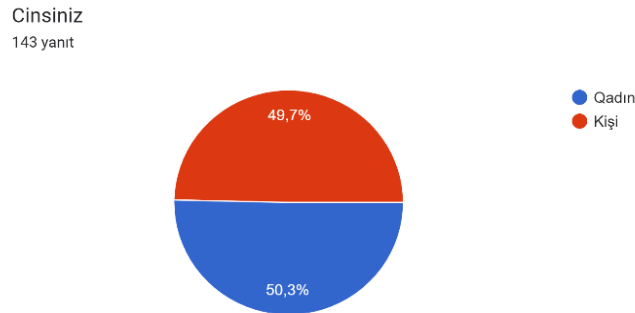
Təhsili hər kəs üçün əlçatan etmək müasir təhsil sisteminin qarşısında duran ən vacib məsələlərdəndir. Bu səbəbdən təxminən son otuz ildir dünya təhsil sistemində inklüziv təhsil konsepsiyasının istifadə olunması təsadüfi deyil. Çünki inklüziv təhsilin başlıca ideyası hər bir uşağın dilindən, dinindən, cinsindən, irqindən, etnik və milli mənsubiyyətindən, hətta fiziki və psixi məhdudiyətindən asılı olmayaraq təhsildən kənar qalmamasını təmin etməkdir. Inklüziv təhsil

təcrübəsi Azərbaycan üçün yeni olduğundan (inklüziv təhsil sahəsində ilk addımlar ölkəmizdə 2006-cı ildən atılmağa başlandı) cəmiyyət üzvləri hələ də bu konsepsiyanın mənasını dərinlən dərk etmərlər. Belə ki, bəzən inteqrasiya modelini də inklüziv təhsil kimi nəzərə alırlar. Lakin sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların inteqrasiyalı formada, yəni sağlam uşaqlarla eyni məktəblərdə, ayrıca siniflərdə təhsil alması inklüziv təhsil hesab oluna bilməz. Məsələyə inklüziv təhsil nöqtəyindən nəzərdən qiymət verməyimiz üçün sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlarla digər uşaqların eyni təlim mühitində, bərabər imkanlarla təhsil alması vacibdir. Bəs cəmiyyət üzvləri – SİM uşaqların valideynləri, qohumları, sağlam uşaqların valideynləri, yaxınlarının məsələyə münasibəti necədir? Həqiqətən də sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların və ya sağlam uşaqların valideynləri və ya qəyyumluğu olan şəxslər öz himayəsində olan uşaqların birgə təhsil mühitində təhsil almasını dəstəkləyirmi? Dünya səviyyəsində təsdiqlənmiş bu yanaşmanın hələ də bəzi cəmiyyət üzvləri tərəfindən qəbul olunmamasının səbəblərini araşdırmaq və bu səbəblərin həqiqətən də hər hansı dəyişənlərdən – yaş, cins, təhsil səviyyəsi, ailə vəziyyəti, övladın olub-olmaması kimi faktorlardan asılı olub-olmadığını yoxlamaq üçün anket sorğusu hazırlanmış və nəticələr təhlil olunmuşdur.

Sorğuya keçid linki: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeVtyIv9mOX2YnrcRQV9-2xrYmmI2W_-r6VV-LhSw6RF0ldDA/viewform?usp=pp_url

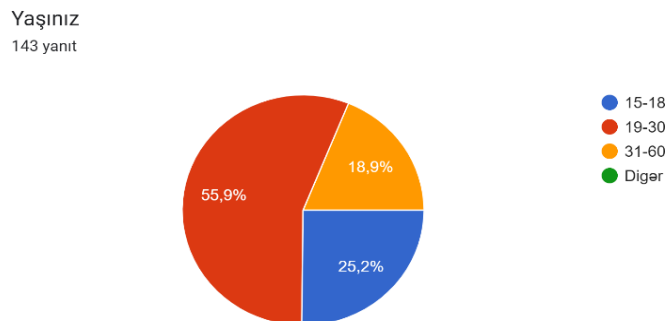
Sorğu nəticələrinin ümumi mənzərəsinə baxaq: Sorğuda istifadə olunan ilk beş sual (cins, yaş, təhsil səviyyəsi, ailə vəziyyəti, övladın olub-olmaması) dəyişənləri müəyyən etmək məqsədi ilə verilmişdir (Loreman, Deppeler, Harvey, 2020: 324):

Qrafik 1
Sorğuda iştirak edənlərin cins nisbəti

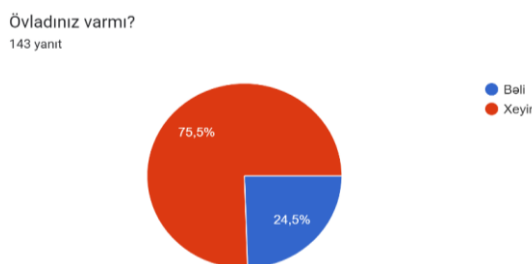
Sorğuda 72-si qadın (50,3%), 71-i (49,7%) kişi olmaqla 143 respondent iştirak etmişdir.

Qrafik 2
Sorğuda iştirak edənlərin yaş nisbəti

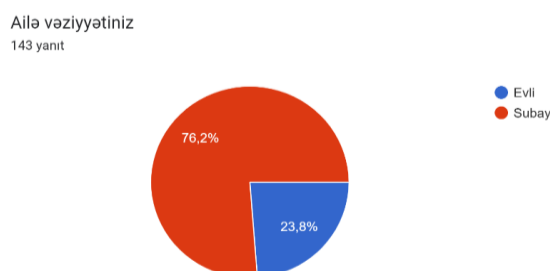
İştirakçıların 25,2%-i (36 nəfər) yeniyetmələri, 18,9%-i (27 nəfər) yetkinləri, 55,9%-i (80 nəfər) gənc nəslə təmsil edir.

Qrafik 3
 Sorğuda iştirak edənlərin ailə vəziyyəti

Respondentlərin 76,2%-i (109 nəfər) subay, 23,8%-i (34 nəfər) evlidir.

Qrafik 4
 Övladı olan və olmayan respondentlərin faiz nisbəti

Respondentlərin 75,5%-inin (109 nəfərin) övladı yoxdur, 23,8%-nin (34 nəfərin) övladı var. Sualın qoyulma səbəbi övladı olan və ya olmayan insanların məsələyə hansı aspektdən yanaşdığını anlamaqdır. Qeyd: nəticə sonda “Dəyişənlər arasında korrelyasiyanın tapılması” hissəsində korrelyasiya əmsalları vasitəsilə təhlil olunmuşdur.

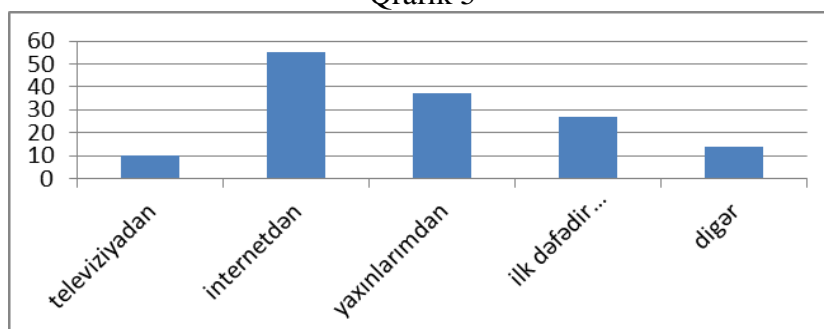
Cədvəl 1.

Sorğuda iştirak edənlərin təhsil səviyyəsi üzrə tezlik və kumulyativ tezlik cədvəli.

	tezlik	tezlik faizlə	kumulyativ tezlik	kumulyativ tezlik faizlə
ali təhsil	89	62,23776224	143	100
orta ixtisas təhsili (kollec)	14	9,79020979	54	37,76223776
peşə təhsili	3	2,097902098	40	27,97202797
ümumi təhsil	37	25,87412587	37	25,87412587

Sorğuda iştirak edənlərdən 89 nəfər (62,2%) ali təhsil, 14 nəfər (9,8%) orta ixtisas təhsili, 3 nəfər (2,1%) peşə təhsili, 37 nəfər (25,9%) ümumi təhsil almışdır. 143 nəfər (100%) ali təhsil və ya daha azını, 54 nəfər (37,8%) orta ixtisas təhsili və ya daha azını, 40 nəfər (30%) peşə təhsili və ya daha azını, 37 nəfər (25,9) ümumi təhsil və ya daha azını almışdır (Grimes, Stevens, Dela, 2018: 36).

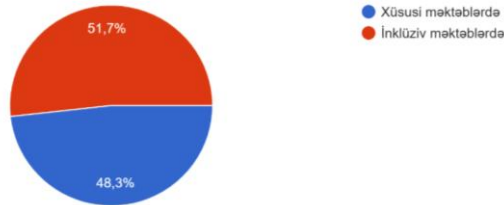
Qrafik 5

İştirakçıların 38,5%-i (55 nəfər) inklüziv təhsillə bağlı məlumatları internetdən, 25,9%-i (37 nəfər) yaxınlarından, 7%-i (10 nəfər) televiziya, 9,7%-i (14 nəfər) isə digər mənbələrdən əldə edib. 18,9% (27 nəfər) iştirakçı isə ümumiyyətlə inklüziv təhsildən xəbərdar deyil. Bu isə böyük göstəricidir və məlumatlandırma və maarifləndirmədə ciddi boşluqların olmasından xəbər verir.

Qrafik 6
İnklüziv təhsili dəstəkləyən və dəstəkləməyən respondentlərin faiz nisbəti

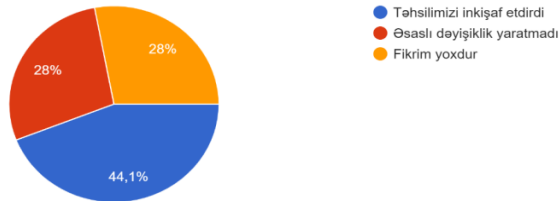
Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların hansı formada təhsil almasını dəstəkləyirsiniz?
143 yanıt

Respondentlərin 51,7%-i (74 nəfər) sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların inklüziv məktəblərdə, 48,3%-i (69 nəfər) sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların xüsusi məktəblərdə təhsil almasını dəstəkləyir. Nəticələrdən də göründüyü kimi, inklüziv təhsili dəstəkləyən və sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların xüsusi məktəblərdə təhsil almasını dəstəkləyən insanların faiz nisbəti bir-birinə çox yaxındır. Inklüziv təhsili dəstəkləyən 74 nəfərdən 39-u qadın, 18-i evli, 17-si övladı olan, 52-si ali təhsilli, 44-ü isə gənc nəslə təmsil edir. Inklüziv təhsilə münasibətin müxtəlif dəyişənlərdən – yaş, cins, təhsil səviyyəsi, ailə vəziyyəti, övladın olub-olmaması kimi faktorlardan asılı olaraq dəyişib-dəyişməməsi məsələsinə daha ətraflı “Nəticə” bölməsində toxunulur (Rahaman, 2011).

Qrafik 7

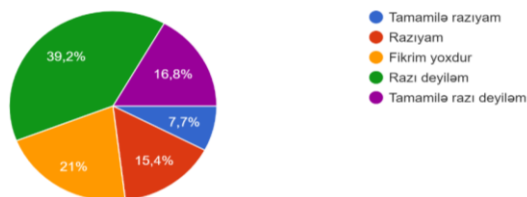
İnklüziv təhsilin Azərbaycanda tətbiq olunması
143 yanıt

Respondentlərin 44,1% (63 nəfər) inklüziv təhsilin Azərbaycanda tətbiq olunması nəticəsində təhsilimizin inkişaf etdiyini, 28%-i (40 nəfər) inklüziv təhsilin Azərbaycanda tətbiq olunmasının təhsilimizdə əsaslı dəyişiklik yaratmadığını düşünür. 28% respondentin isə bu məsələ ilə bağlı fikri yoxdur. Inklüziv təhsilin kifayət qədər əsaslı və effektiv yanaşma olduğunu nəzərə alsaq, respondentlərin 28%-nin inklüziv təhsilin əsaslı dəyişiklik yaratmadığını düşünməsi bu yanaşmanın hələ də Azərbaycanda tam və düzgün şəkildə tətbiq olmadığını, müəyyən boşluqlar olmasını göstərir (Zamanov, Aslanova, 2020: 105).

Qrafik 8

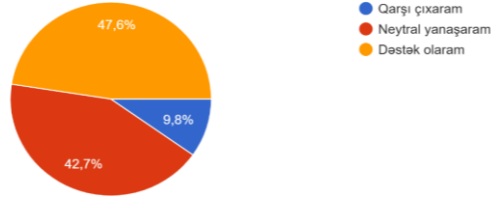
İnklüziv təhsil sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların təhsilinə mənfi təsir göstərir.
143 yanıt

İnklüziv təhsilin sağlam uşaqların təhsilinə mənfi təsir göstərməsi fikri ilə 7,7% respondent (11 nəfər) tamamilə razıdır, 16,8% (24 nəfər) tamamilə razı deyil, 15,4% (22 nəfər) razı, 39,2% şəxs (56 nəfər) razı deyil. 21% şəxsin (30 nəfərin) isə bu məsələ ilə bağlı fikri yoxdur.

Qrafik 9

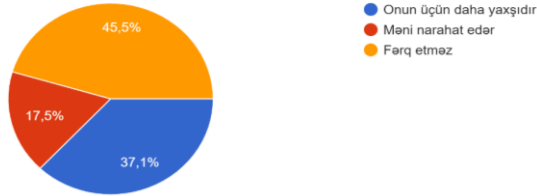
Övladımın sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlarla birlikdə təhsil almasına
143 yanıt

9,8% şəxs (14 nəfər) “övladımın sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlarla təhsil almasına qarşı çıxaram”, 47,6% (68 nəfər) “dəstək olaram”, 42,7% şəxs (61 nəfər) isə “neytral yanaşaram” ifadəsi ilə razılaşıır.

Qrafik 10

Övladımın (Sağlamlıq imkanları məhdud olan) sağlam uşaqlarla birgə təhsil alması
143 yanıt

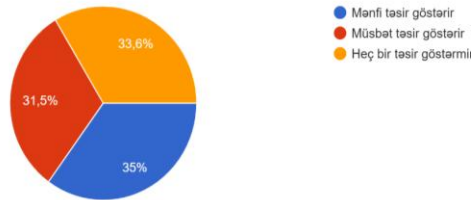

37,1% şəxs “sağlamlıq imkanları məhdud olan övladımın sağlam uşaqlarla birgə təhsil alması onun üçün daha yaxşıdır”, 17,5% şəxs “məni narahat edir”, 45,5% şəxs isə “fərq etməz” ifadəsi ilə razılaşıır.

Qrafik 10

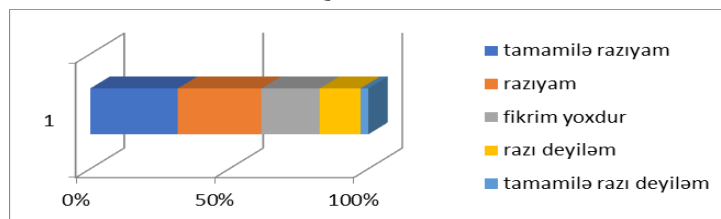
Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların sağlam uşaqlarla birgə təhsil alması onların psixologiyasına

...
143 yanıt

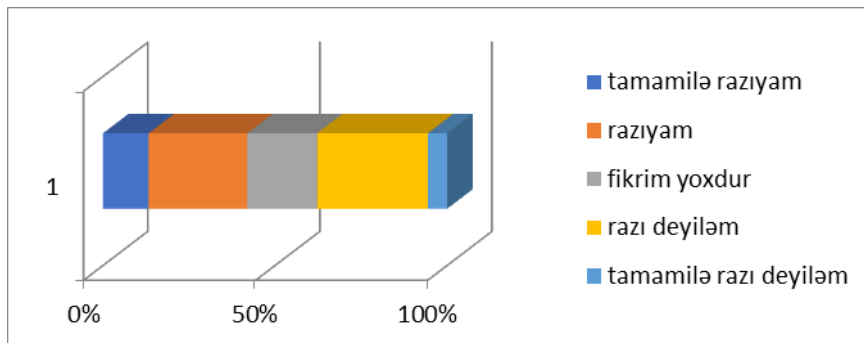
Respondentlərin 35%-i (50 nəfər) sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların sağlam uşaqlarla birgə təhsil almasının onların psixologiyasına mənfi təsir göstərdiyini, 31,5%-i (45 nəfər) müsbət təsir göstərdiyini, 33,6%-i (48 nəfər) isə heç bir təsir göstərmədiyini düşünür (Lindsay, 2003: 3-12).

Qrafik 11

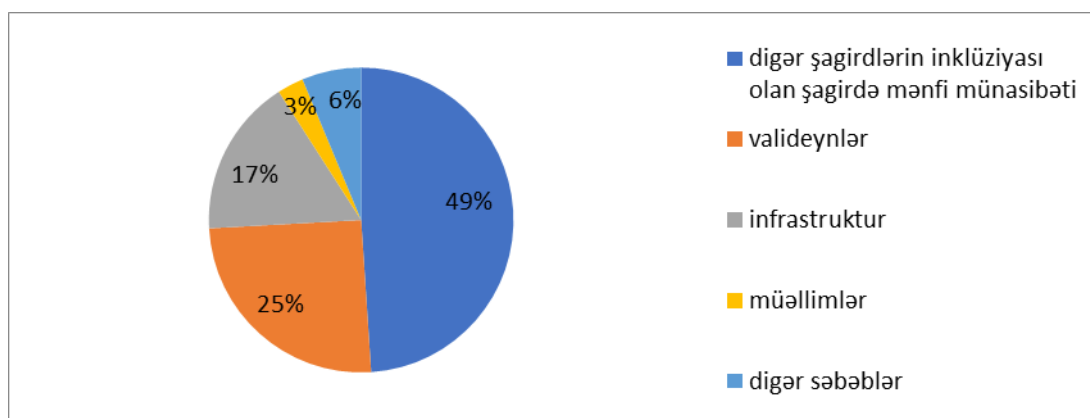
“Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar özlərini xüsusi məktəblərdə daha rahat/sərbəst hiss edirlər” fikri ilə 31,5% şəxs (45 nəfər) tamamilə razıdır, 2,8% şəxs (4 nəfər) tamamilə razı deyil, 30,1% şəxs (43 nəfər) razı, 14,7% şəxs (21 nəfər) isə razı deyil. 21% şəxsin (30 nəfərin) isə bu məsələ ilə bağlı fikri yoxdur.

Qrafik 12

“İnklüziv uşağın xüsusi məktəblərdə təhsil alması onun sosiallaşmasına mane olur” fikri ilə 13,3% şəxs (19 nəfər) tamamilə razıdır, 5,6% şəxs (8 nəfər) tamamilə razı deyil, 28,7% şəxs (41 nəfər) razı, 32,2% şəxs (46 nəfər) isə razı deyil. 20,3% şəxsin (29 nəfərin) isə bu məsələ ilə bağlı fikri yoxdur.

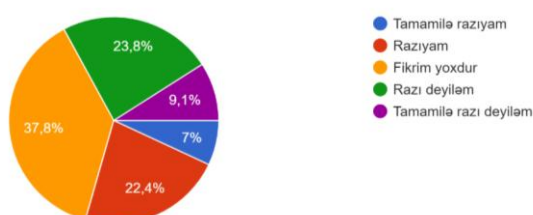
Qrafik 13

“Uşaqların inklüziv məktəblərdə təhsil almasının qarşısını alan başlıca amili nədə görürsünüz?” sualına respondentlərin 49%-i (70 nəfər) digər şagirdlərin inklüzivasi olan şagirdə mənfi münasibəti, 25,2%-i (36 nəfər) valideynlər, 16,8%-i (24 nəfər) infrastruktur, 2,8%-i (4 nəfər) müəllimlər, 6,2% (9 nəfər) isə digər səbəblər cavabını vermişdir.

Qrafik 14

Azərbaycanın inklüziv məktəblərində təlim-tərbiyə işləri ilə məşğul olan müəllimlər kifayət qədər peşəkardırlar
143 yanıt

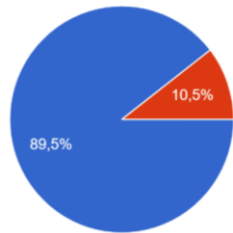
“Azərbaycanın inklüziv məktəblərində təlim-tərbiyə işləri ilə məşğul olan müəllimlər kifayət qədər peşəkardırlar” fikri ilə 7% (10 nəfər) respondent tamamilə razıdır, 9,1% (13 nəfər) respondent tamamilə razı deyil, 22,4% (32 nəfər) respondent razıdır, 23,8% (34 nəfər) razı deyil. 37,8% respondentin (54 nəfərin) isə bu məsələ ilə bağlı fikri yoxdur.

Qrbiç və Saykesin apardığı tədqiqatlara görə (Grbich, Sykes, 1992: 27). Avstraliyanın Viktoriya ştatında orta məktəb müəllimləri müxtəlif əqli və fiziki bacarıqlı uşaqlar üçün tədris proqramına lazımi dəyişikliklərin edilməsində, müəyyən bacarıqlarının olmaması ilə üzləşərək, bu sahədə müəllimlərin peşəkar hazırlığına ciddi ehtiyac duyulduğunu müəyyən etmişlər. Həmin müəllimlərin verdiyi məlumata görə, onlar əsasən öz səriştə, vaxt və imkanları daxilində, yüngül dəyişikliklər edilmiş tədris planından istifadə edirlər. Loreman (Loreman, 2001) tərəfindən aparılmış sonrakı tədqiqat göstərdi ki, son on illikdə vəziyyət nisbətən dəyişilmişdir. Aparılmış digər tədqiqatlarda (Westwood, 1997: 18-20) da bu qənaətə gəlinir ki, müəllimlərin, sadəcə, müvafiq proqram hazırlaması və tətbiq etməsi üçün vaxtının olmaması səbəbindən əlilliyi olan uşaqların inklüziyası üçün siniflərdə uyğun olmayan proqramlardan istifadə olunur. Bu məsələlər Yeni Zelandiyada müəllimlərin əlilliyi olan uşaqların ehtiyaclarını bilmədən, tədris proqramında onların təhsil ehtiyaclarını əks etdirə bilmədiklərini müəyyən edən Lloyd və başqaları (Lloyd, Wilton 1996: 16) tərəfindən də gündəmə gəlmişdir. Digər bir tədqiqatda (Fox, Ysseldyke, 1997: 81-98) qeyd edilirdi ki, müəllimlər tədris planına, əlilliyi olan uşaqlara uyğun dəyişikliklər edə bilmədiyi üçün inklüziya uğursuz olmuşdur.

Bəlli olur ki, müəllimlərin peşəkar hazırlığı bu problemin həlli ola bilər. ABŞ-da aparılmış tədqiqatlara (Hobbs, Westling, 1998: 12-19) əsasən ümumi profilli müəllimlərin 29%-i inklüziya sahəsində kifayət qədər təcrübə və ya hazırlığa malik olduqlarını iddia edirlər. Bu və digər tədqiqatların nəticələrinin fonunda sadalanan müəlliflər təklif edirlər ki, “inklüzivliyin uğurluluq dərəcəsi bir sıra amillərdən asılı ola bilər və çox ehtimal ki, onlardan ən vacibi müəllimlərin hazırlığı, davranışları və əməkdaşlıq etmək imkanlarıdır”. Təsadüfi deyildir ki, ölçmə alətində olan növbəti sualımız (sual 14) da cəmiyyət üzvlərinin bu məsələyə münasibətini yoxlamaq xarakteri daşıyır.

Qrafik 15

Aşağıdakı fikirlərdən hansisi ilə razısınız?
143 yanıt

- Inklüziv siniflərdə dərs deyən müəllimləyə sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlarla işləmələri üçün xüsusi təlimlər keçilməlidir
- Inklüziv siniflərdə dərs deməsi üçün müəllimə yalnız pedaqoji təhsil kifayətdir

Aparadığımız tədqiqatda sual 14-ə əsasən, respondentlərin 89,5%-i (128 nəfər) inklüziv siniflərdə dərs deyən müəllimlərin sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlarla işləmələri üçün xüsusi təlimlərdən keçməsinin tərəfdarıdır. 10,5% (15 nəfər) respondent isə inklüziv siniflərdə dərs deməsi üçün müəllimə yalnız pedaqoji təhsilin kifayət etdiyini düşünür (Həsənova, 2011: 238).

Hipotez testinin nəticəsi.

Əvvəla, əlimizdəki dataya nəzər saldıqda görürük ki, inklüziv təhsilə müsbət yanaşanlar içərisində gənclərin proporsiyası üstünlük təşkil edir. (müsbət yanaşanlar içərisində gənclərin nisbəti 0,59; mənfi yanaşanlar içərisində isə gənclərin nisbəti 0,52-dir) Seçmədən əldə etdiyimiz bu məlumatın əhali üçün nə dərəcədə keçərli olmasını yoxlamaq üçün hipotez testi edirik.

Hipotez: “İnklüziv təhsilə müsbət yanaşanlar içərisində gənclər üstünlük təşkil edir”.

H0 (sıfır hipotezi): inklüziv təhsilə müsbət yanaşanlar (gənclər) = < inklüziv təhsilə müsbət yanaşanlar (digər nəsil)

Ha (alternativ hipotez): inklüziv təhsilə müsbət yanaşan gənclər > inklüziv təhsilə müsbət yanaşan digər nəsil.

Hipotez testi edərkən öncədən 5%-lik xəta payı müəyyən edilmişdir. Əvvəlcə F testi edib əhali dispersiyasının bərabər olub-olmaması müəyyən edildi ki, bu da bizə T testi etməyə kömək etdi (Nağıyeva, Həsənova, 2021: 43).

Cədvəl 2. F testinin nəticəsi.

	<i>Variable 1</i>	<i>Variable 2</i>
Mean	0,521739	0,594595
Variance	0,253197	0,244354
Observations	69	74
df	68	73
F	1,036189	
P(F<=f) one-tail	0,439801	
F Critical one-tail	1,481579	

F<F Critical olduğu üçün əhali üçün dispersiyaları bərabər qəbul edirik. Növbəti mərhələdə T testi (bərabər dispersiyalı) etdik və aldıq ki, p dəyəri 0,192045-dir.

**Cədvəl 3.
 t-Test: Two-Sample Assuming Equal Variances.**

	<i>Variable 1</i>	<i>Variable 2</i>
Mean	0,594594595	0,521739
Variance	0,244353943	0,253197
Observations	74	69
Pooled Variance	0,248618646	
Hypothesized Mean Difference	0	
df	141	
t Stat	0,873107396	
P(T<=t) one-tail	0,192044521	
t Critical one-tail	1,655732287	
P(T<=t) two-tail	0,384089043	
t Critical two-tail	1,976931489	

P dəyəri 0,192045 əvvəlcədən müəyyən etdiyimiz xəta payından 0,05-dən (alfadan) böyük olduğu üçün biz iddia edə bilmərik ki, inklüziv təhsilə müsbət yanaşanlar içərisində gənclər üstünlük təşkil edir.

Dəyişənlər arasında korrelyasiyanın tapılması.

Əvvəlcə, cins dəyişəni ilə inklüziv təhsilə müsbət və ya mənfi yanaşma arasında xətti əlaqənin olub-olmamasına baxaq. Hər iki dəyişən nominal şkalada ölçüldüyü üçün Fi korrelyasiya əmsalından istifadə etdik və aldıq ki, Φ : -0.048738. Korrelyasiya əmsalı 0,5-dən böyük deyil, bu o deməkdir ki, cins dəyişəni ilə inklüziv təhsilə müsbət və ya mənfi yanaşma arasında əlaqə yoxdur.

Övladın olub-olmamasının inklüziv təhsilə müsbət və ya mənfi yanaşmaya əlaqəsi varmı? Bu suala da cavab tapmaq üçün biz Fi korrelyasiya əmsalını hesabladıq və tapdıq ki, Φ : 0.036192. (korrelyasiya əmsalı 0,5-dən böyük deyil). Bu o deməkdir ki, övladın olub-olmamasının inklüziv təhsilə müsbət və ya mənfi yanaşmaya demək olar ki, əlaqəsi yoxdur (13).

Nəticə

Aparılan F və T testi nəticələri göstərdi ki, inklüziv təhsilə müsbət və ya mənfi yanaşmaya yaş, cins və ya ailə vəziyyəti, övladın olub-olmaması kimi faktorlar heç bir təsir göstərmir. Demək, bu münasibət tamamilə şəxsin fərdi xüsusiyyətləri ilə əlaqəlidir.

Hipotez: “İnklüziv təhsilə müsbət yanaşanlar içərisində gənclər üstünlük təşkil edir”.

Hipotez testinin nəticəsində əvvəldə qoyduğumuz mülahizə - Ha hipotezi (“İnklüziv təhsilə müsbət yanaşanlar içərisində gənclər üstünlük təşkil edir”) inkar olundu, H0 hipotezi isə öz təsdiqini tapdı.

Ədəbiyyat

1. Loreman, T., Deppeler, J., Harvey, D. (2020). İnklüziv təhsil: sinifdə müxtəlifliyin dəstəklənməsi üçün təcrübi təlimatlar, 324 s.
2. Grimes, P., Stevens, M., Dela, A. (2018). Knowledge, Attitudes, and Practices towards Children with Disabilities in Azerbaijan, Baku: UNICEF, 36 p.
3. Rahaman, M.M. (2011). Inclusive Education Practices for Secondary School Students with Disabilities in Bangladesh.
4. Zamanov, A., Aslanova, N. (2020). İnklüziv Təhsil: Reallıqlar, çağırışlar, perspektivlər, 105 s.
5. Lindsay, G. (2003). Inclusive education: a critical perspective. British journal of special education, 30(1), pp.3-12.
6. Grbich, C., Sykes, S. (1992). Access to curricula in three school settings for students with severe intellectual disability. Australian Journal of Education, pp.318-27.
7. Loreman, T.J. (2001). Secondary School Inclusion for Students with Moderate to Severe Disabilities in Victoria. Australia, Clayton, Faculty of Education, Monash University.
8. Lloyd, C., Wilton, K., Townsend, M. (1996). Children at high risk for mild intellectual disability in regular classrooms: Six New Zealand case studies. Helinski: ERIC, 16 p.
9. Fox, N.E., Ysseldyke, J.E. (1997). Implementing inclusion at the middle school level: Lessons from a negative example, pp.81-98.
10. Hobbs, T., Westling, D.L. (1998). Promoting successful inclusion through collaborative problem solving, pp.12-19.
11. Həsənova, İ.M. (2011). Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların cəmiyyətə adaptasiyası. Bakı: ADPU, 238 s.
12. Nağıyeva, L.N., Həsənova, A.R. (2021). İnklüziv təhsil. Bakı: Mütərcim, 43 s.
13. https://www.academia.edu/21545669/Inclusive_Education_in_Azerbaijan

Göndərilib: 08.09.2023

Qəbul edilib: 22.11.2023